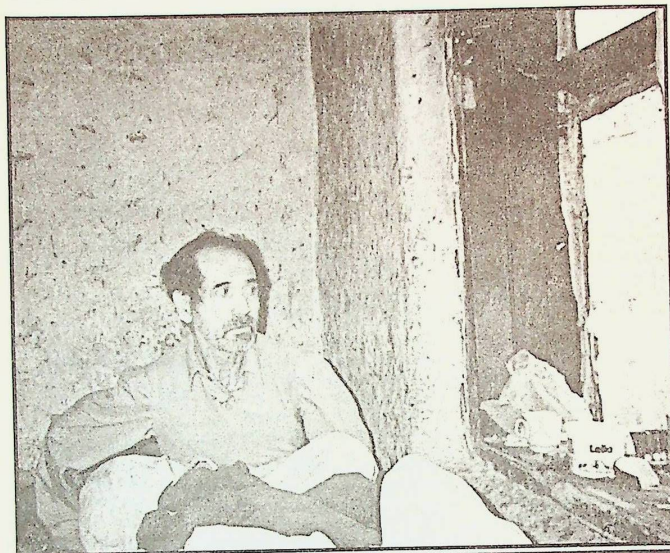

Ми — протія золотий в історії держав

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСЬКО РОМАНО КУЛТУРНО-СПІКАДО ЕКІПЕ
№5, четвер, 12 серпня 1999 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ЕПІГРАФ НОМЕРУ

*Душа циганська, знаю без облуди:
Болить тебе, що світ навкруг чужий.
І та країна, що шукаєш всюди,
Для тебе тільки в ностальгії мрій.*

*Душа циганська, що поробиш: доля!
Який же біль пекучіше із двох:
Чи гіркота - що рай наш гірш неволі,
Чи правітчизни клич крізь плин епох?*

Карло Рудевічо

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ

Роми Великобританії	стор.2
На вістрі голки	стор.3
Крім віри у нас нічого нема	стор.4
Гетто в центрі Ужгорода	стор.5
Історія Ужгородської ромської школи	стор.6
Ми ними пишаємось	стор.7

КОЛОНКА РЕДАКТОРІВ

Дискримінація завжди була слушним знаряддям в руках сильних світу цього. В різні часи, в різних країнах нашої планети непокірливих приборкували за допомогою горілки, наркотиків, зайвого шматка хліба. Якщо не годились "мирні" засоби - використовувалась в'язниця або ж просто зброя (будь-яка, аби лиш вимагала підкоритися).

Але краще за все діяла темрява. Неінформованість, відсутність загальної освіченості і через це - неможливість пробитися у елітарні кола. Неможливість вплинути на політичні і соціально - економічні процеси в державі - ось те, чого добиваються визначені кола, щоб не пустити якийсь прошарок населення до користування загальнолюдськими цінностями. Їм "дозволено" лише одне - виживати і робити це роками, тисячоліттями, із

покоління в покоління. Ці слова повністю можна віднести до історії і сьогодення ромів.

На жаль, як не прикро це визнавати, нам далеко навіть до хай і декларованої вже десять років тому у Сполучених Штатах Америки теорії "квіткової клумби", яка активно розвиває думку про рівність між чорними і білими, жовтими і червоними представниками рас, що віками живуть разом у цій країні...

Сьогоднішній номер "Романі Яг" яскраво свідчить про те, що у нас це далеко не так. Якщо ж Ви, дорогий читачу, маєте іншу думку, запрошуємо Вас до співбесіди. І з задоволенням опублікуємо Ваші роздуми на цю тему на шпальтах нашої газети.

Шеф-редактор А.Адам.
Редактор Є.Навроцька.

РОМИ - НА ШЛЯХУ ДО ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

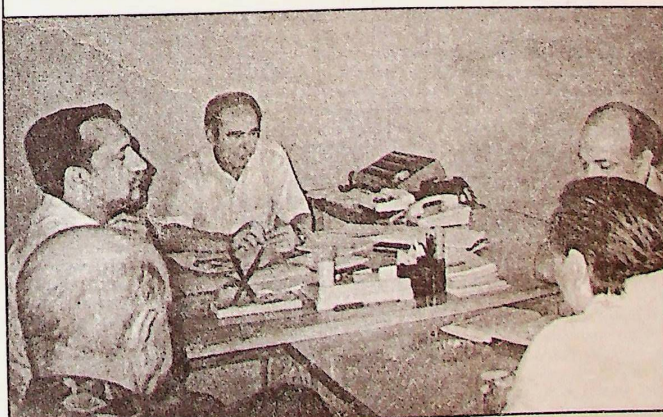
У кінці липня 1999 року відбулась зустріч начальника Управління у справах національностей та міграції облдержадміністрації М.І.Черепані, його заступника М.М.Товта з лідерами ромських громад Й.Адамом (товариство "Рома"), А.Адамом ("Романі Яг"), А.Папом ("Ром Сом"), Т.Горватом ("Унг Ромен"), О.Папом ("Амаро Дром"). Відбулася відверта та відкрита розмова про використання засобів масової інформації - радіо, телебачення, газет, які б висвітлювали життя національних меншин краю, зокрема ромів. Обласна газета - "Новини Закарпаття", користується популярністю серед читачів нашого краю, але не у повній мірі використовується у висвітленні проблем національних меншин -

русинів, євреїв, ромів, румун та інших. Було домовлено про те, що з серпня ц.р. один раз у місяць буде виходити сторінка, присвячена одній з національних меншин Закарпаття.

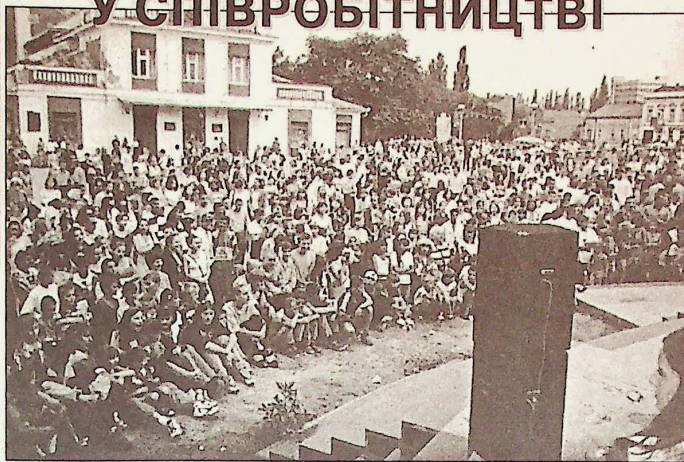
І хоча роми мають свою газету "Романі Яг", проте тираж газети ще не такий великий, як у "Новин Закарпаття", і це б значно розширило читачську аудиторію. Лідери ромських обшин погодились з тим, щоб надавати інформацію про діяльність своїх організацій, про наболілі питання і проблеми, щоб йти до створення громадянського відкритого суспільства.

Наш кор.

На фото: під час зустрічі з ромськими лідерами.

МИР НАРОДЖУЄТЬСЯ У СПІВРОБІТНИЦТВІ

У липні лідери ромських організацій Ужгороду прибули у міську мерію на запрошення заступника мера обласного центру Андрія Сербайла. Серед керівників ромських організацій були голова Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Аладар Адам, голова культурного товариства по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття "Унг ромен" Тиберій Горват, лідери угорських ромських організацій: Аладар Пап ("Ром Сом"), Йосиф Адам ("Рома"), Омелян Пап ("Амаро Дром"). Серед запрошених гостей був і голова Закарпатської асоціації студентів Василь Рубіш.

На зустрічі в основному йшлося про виділення з числа молодих ромів охоронців правопорядку на масових міроприємствах, які у вихідні дні проводяться у центрі міста.

"Проблема в тому, - висловився Василь Михайлович Рубіш, - що на таких концертах перші ряди займають в основному ромські діти і ведуть себе дуже безпосередньо. А дорослі запросто можуть вчинити галас або навіть бійку. Як це було недавно з двома молодими ромками, яких насилу вдалося розняти хлопцям - охоронцям."

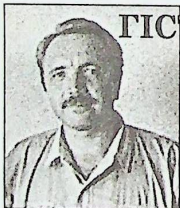
Деякі ромські лідери, з числа "гарячих голів", почали галасувати: "Мовляв, ви нас хотіли би загнати в резервації. Ви ж знаєте, які ромські діти емоційні: вони завжди все хочуть бачити і до всього доторкнутися власними руками. Не дивно, що вони вискакують на концертний майданчик. Це властивість всіх дітей - не тільки наших..."

Однак інші погодились, що маленьким дітям у пізній час

взагалі недоречно знаходитись на вулицях. Поволі, у процесі бесіди, прийшли до одної думки: для збереження загального спокою на міроприємствах масового характеру краще буде, якщо від кожної міської ромської організації буде виділено на подібні заходи по 2-3 молодих рома, які і будуть наводити порядок серед своїх. Це забезпечить відсутність конфліктів між ромами і представниками управління внутрішніх справ.

З пропозицією на зустріч виступив Аладар Адам. Він запропонував робити подібні концерти не тільки в центрі міста (на площі Театрального або Поштової), а і в районі Радванки, де є для цього спеціальне місце - прекрасний стадіон. Ця пропозиція була прийнята до уваги.

Наш кор.

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ

Днями до редакції нашої газети завітав народознавець та шанувальник ромської культури Кочанський Василь Ярославович з Дніпропетровської області. З газетних публікацій та телевізійних передач він дізнався про початок випуску в Ужгороді першої ромської газети Ук-

раїни. Наш гість був щиро вражений великою кількістю газет та журналів, що видаються для ромів за кордоном. Він привітав членів редакції з початком видання газети "Романі Яг". Василь Ярославович розповів нам про нелегке життя ромів в наш час на Дніпропетровщині, про їх проблеми та вислови.

На знімку: В.К.Кочанський - гість редакції "Романі Яг".

К.Сабов), мучаківське товариство "Heine" (голова Й.Віпар). На сьогодні у складі Асоціації нараховується 9 товариств.

Наш кор.

РОМИ ОБ'ЄДНУЮТЬСЯ

Нещодавно до Закарпатської Асоціації ромських громадських організацій "Екпіне" (Єдність) ввійшли: обласне то-

вариство "Ром Сом" (голова А.Пап) та "Унг-ромен" (голова Т.Горват), берегівське районне товариство "Рома" (голова

РУМУНІЯ

У Румунії роми з'явилися десь на межі 10-11 століття, але перша письмова згадка про них походить лише з 14 століття. Вони вели різноманітний спосіб життя: кочовий, напівкочовий, осідлий. Ромів не переслідували, але місцеві феодалі зробили з них рабів. За наказом Міхала Хороборо ромів не сміли бивати. Та, як будь-які поневолені люди, вони не мали свободи вибору. Наприклад, раб не смів вступити в шлюб з вільним партнером. Якщо ж деякий заможний пан хотів одружитися на ромці (зворотних випадків зареєстровано не було), то мусив викупити її у хазяїна. З такого приводу складався договір, за яким він миг повністю звільнити її, або ж частково (тобто залишити право за колишнім володарем іноді з нею спати), що значно впливало на ціну.

У румунських князівствах

більшість ромів було забезпечено роботою, головним чином ремісництвом. Найбільш поширеними були такі ремесла, як ковальство, котлярство, каменярство, мулярство, а особливо, які ними займалися, була виділена привілеція тримати одно порося. Деякі роми були золотокотами, займалися пошуком золотоносних риб, використовували стародавні методи праці. Вони приносили шматки багатства, а собі не могли залишити ані крихти золота. Положення "останніх європейських рабів" призвело до поширення політичних відносин Румунії на міжнародній арені. Але хоча в інших країнах ромів рабами не були, їх положення було набагато гірше. На землях румунських не текла так часто ромська кров, а раби, кажуть, навіть знайшли спільну мову з графом Дракулою. У 1844 році церквою та монастирями

було звільнено перших рабів, інші мали бути викуплені від приватних власників.

У 1856-1864 роках питанням розкращення зайнялася держава. Через роки проведені у рабстві, роми були економічно відсталішими, тому їх ніяк фінансово не підтримували, але й не переслідували. Вони жили у бідності та мали відносну свободу, або ж жили до інших земель, де на них чекали ще неприємніші несподіванки. Згодом ситуація у Румунії ще більш ускладнилася. Ромам загрожував голодомор. Добре жилося лише тим групам, які після революції виграли битву за присвоєння символу влади: від ромських депутатів, до ромського "короля", а відтак і імператора. Ромська спільнота у Румунії на сьогодні досить строката, але більшість - це найбільш виставлений промисловий сектор країни, і їм ще дуже далеко навіть до багатів з свого власного середовища.

Н.Г.

НІМЕЧЧИНА

На території Німеччини роми прибули десь у 15 сторіччі, де до них поставилися зразу ж вороже. Пани видавали їм охоронні грамоти, але при умові, що ті покинуть країну. У 1500 році римсько-німецький імператор Максимилян I назвав ромів турецькими шпигунами і оголосив їх поза законом. Хто вбив рома, того навіть не карали!

5 червня 1725 року Фрідріх Вільгельм I наказав вішати всіх спійманих ромів, яким уже виповнилося 18 років. Першим німецьким володарем, що простягнув цьому знедоленому народу руку допомоги, був Фрідріх II, який у другій половині 18 століття біля саксонського містечка Нордгаузен заложив ромську колонію, керовану просто з королівського палацу. Але це не подобалося ромським лідерам, які боялися втратити свій вплив серед населення, а тим самим і свої прибутки. Внаслідок занепокоєння серед ромів, влада прийняла рішення усунути всіх ромських керівників.

Це дало певні результати. Роми в Саксонії осіли і на протязі кількох років повністю інтегрували до місцевих умов. Вер-

хівка ставився до них з терпінням, що стало поштовхом до заселення німецьких земель втікачами з інших країн.

У Мюнхені було створено центральну реєстратуру ромів, де зберігалися дані про ромів. Кожен ром повинен був мати дозвіл на проживання у Німеччині, виданий максимум на один рік, і який міг бути будь-коли відібраний.

Дозвіл на кочове життя мали лиш сім'ї без дітей шкільного віку. Одним словом, дозвіл був потрібний майже на все, навіть на утримання коней та собак. А

тримати зброю, мав та ведмедів ромам заборонялося категорично. По виповненні 16 років, роми повинні були вказати джерело свого постійного прибутку. Якщо ж не могли цього зробити, то поліція примушувала їх працювати.

У часи другої світової війни деякі з ромів вербувалися в армію, а деякі навіть мали звання офіцера та були нагороджені орденом хреста. Та не дивлячись на це, скінчили свій шлях у Освенцімі. Дані про сучасне становище ромів у Німеччині на даний момент у нас повністю відсутні.

Н.Ференц

На фото: роми не забувають свої ремесла.

РОМИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Роми покинули Індію майже 1000 років тому. У східній Європі їх нараховується близько 6-7 мільйонів, два мільйони проживають на території Західної Європи, а 3-4 мільйони розкидані по різних країнах світу, не рахуючи Індії. Значна кількість їх проживає і у Великобританії.

Першими, хто зайнявся дослідженням ромської культури у Великобританії, були наукові співробітники з кафедри національної та міжнародної політики. Цю тематику розробляв також і відділ ромських досліджень при Паризькому університеті. На сьогоднішній день на Британських островах проживає 4 ромські групи, які розмовляють на різних діалектах: Романчалс (англійські роми), Невкенс (шотландські кочові роми), Кале (кочові роми) та Мінцер (ірландські кочові роми). Їх нараховується біля 100 тисяч осіб, причому половина з них кочовики. Після переслідувань у XVIII столітті, XIX століття для них було додано такі спокійніші. У XX столітті покращилася економічна ситуація у Великобританії. У 1950 році компанія Нормана Дорга передала у розпорядження ромів списану застарілу техніку для обробки зе-

мель, що значно зміцнило економічне становище ромів, і надало їм змогу купувати свої землі (приватизувати їх). Але у 1960 році це було припинено управлінням по розвитку земель.

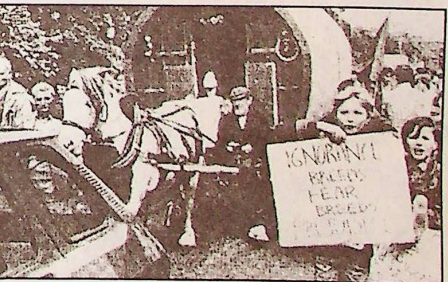
У 60-х роках роми Великобританії знаходилися у дуже важкому, кризовому положенні, яке фактично стало причиною їх об'єднання. Тому 11 грудня 1966 року була заснована Ромська Рада, секретарем якої став Гратан Пакстон. Радою були підняті такі важливі питання, як однакові права на працю, відпочинок, здобуття освіти ромами.

Влітку 1967 року у північному Лондоні було відкрито перше ромське училище, керівником якого став тодішній сту-

дент Томас Актон, який свого часу співпрацював з дослідниками з університету в Грінвічі. У 1970 році було засновано Національну ромську раду, яка зайнялася питанням підготовки кадрів для державних навчальних установ. Міністерство освіти та науки розпочинає набори на курси вчителів, призначених викладати у ромських навчальних закладах. У 1980 році Ромська освітня рада видає Акт про освіту, за яким кожному рому гарантується свобода вибору у здобутті фаху.

У теперішній час біля 500 кваліфікованих вчителів, які пройшли спеціальну підготовку, працюють у навчальних закладах для ромських дітей. (Матеріал взятий з македонського журналу для ромів PURT.)

Н. Герцер

США

Президент Сполучених Штатів Америки Біл Клінтон під час щорічної маніфестації американських індіанців, зустрівся з їх лідерами. Відомо, що корінні мешканці цієї супердержави уже багато років живуть в жалких умовах резервацій, де практич-

но не мають засобів для нормального існування.

Як сказав у своєму виступі американський президент, він прикладе всіх зусиль, аби зменшити безробіття (а на сьогодні, оно складає 75%) серед представників цієї національності.

Для порівняння: відсоток безробіття серед закарпатських ромів сягає за 90%.

На знімку, зробленому декілька років тому у США: фрагмент маршу Протесту, який кожний рік влітку здійснюється американськими індіанцями до Білого дому.

Повертаючись до надрукованого

ВІДЛУННЯ ПОДІЙ У МУКАЧЕВІ

В третьому номері газети "Романі Яг" від 19 червня 1999р. була подана інформація про масові облоги Мукачівської міської міліції на ромів під приводом "боротьби із незаконною торгівлею на ринках міста", які проводилися 19,20,21 травня 1999р.

В результаті цієї "акції", яка ледь вписується в законні рамки, було проведено масове примусове фотографування всіх затриманих у ці дні ромів, більша частина з яких до торгівлі без дозволу на ринках взагалі не мала відношення, а також примусове, під загрозою застосування побиття, відібрання від них відбитків пальців для "картотеки злочинців" без пред'явлення їм звинувачення у вчиненні злочину або винесенні постанови про притягнення до справи в якості підозрюваного чи

глядатись, як перевищення владних повноважень та підпадають під статтю 166 Кримінального кодексу України. Окрім того, при проведенні цієї "акції", яка нагадувала, за словами старих ромів, облоги, які проводили фашисти на євреїв та циган під час Великої Вітчизняної війни, працівники міліції не соромились лайкою та погрозами образити національну честь та гідність затриманих, а також примушували виконувати різного роду принизливі роботи (замітати двір мисливцями, виривати траву, мити машини). Затримані були позбавлені права отримати правову допомогу. До них також не були допущені представники правозахисного відділення товариства "Романі Яг".

На цей раз роми м.Мука-

савілля міліції, звернулись у правозахисний відділ Закарпатського циганського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" у м.Мукачеве за допомогою у захист порушених конституційних прав. Юристом "Романі Яг" була надана правова допомога у підготовці заяв прокурору м.Мукачеве про захист ромів від свавілля міліції. Двадцять п'ятого травня ці заяви були подані у прокуратуру м.Мукачеве. Також жителі мікрорайону ромів м.Мукачеве направили відкрите звернення прокурору Закарпатської області, прокурору м.Мукачеве, начальнику Закарпатського УМВС, директору Європейського центру по захисту прав ромів, Мукачівському міському голові, в якому виразили свої громадянський протест проти дій працівників міліції 19-

ривство "Романі Яг" отримало відповідь за № 2/2067 на це звернення від Управління МВС України в Закарпатській області за підписом начальника інспекції з особового складу УРОС УМВС України в Закарпатській області п. Ф.В. Апшай, в якому зазначено, що "неправильних дій з боку працівників Мукачівського МВ УМВС України в Закарпатській області встановлено не було". Звертає на себе увагу "мудрість" формулювання відповіді, так як між поняттями "неправильні" і "незаконні" дії є суттєва різниця. Можливо, з точки зору міліції, нічого "неправильного" по

відношенню до ромів м.Мукачеве 19-21 травня здійснено не було. Всі дії для працівників Мукачівського МВ є цілком "нормальними". Однак, з точки зору Конституції та чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства України, це є зовсім не так. Окрім того, недаремно в народі є прислів'я, що "рука руку мие".

Тому, сподіваємось, що прокуратура м.Мукачеве не проігнорує 16 заяв ромів-жертв свавілля міліції 19-21 травня у м.Мукачеве, і дасть належну правову оцінку дій працівників Мукачівського МВ УМВС України. стосовно примусового фотографування, відібрання відбитків пальців рук та образи національної честі та гідності затриманих ромів.

Є.Вікторов
м.Мукачеве.

Повідомляємо, що наша омарга про погупчені неправильні дії відносно окремих громадян циганської народності із 20 та 21 травня 1999 року в боку працівників Мукачівського МВ УМВС керівництвом УМВС України в Закарпатській області розглядута.

Що фактах, виключених у скаргі, проведено службове розслідування, у ході якого направлених дій в боку працівників Мукачівського МВ УМВС України в Закарпатській області встановлено не було.

Начальник Інспекції з особового складу УРОС УМВС України в Закарпатській області

С.В.Апшай

звинуваченого. Ці дії працівників Мукачівського міського відділу УМВС України в Закарпатській області виходять за рамки закону і можуть роз-

чева вирішили стати на захист своїх порушених прав, не змовчати і не зробити вигляд, ніби нічого не трапилось. Шістнадцять ромів - жертв

21 травня, та закликали вжити заходів, щоб подібні "акції" не повторювались у майбутньому.

23 червня 1999 року това-

На знімку: юні роми з надією чекають на зміни.

НА ВІСТРІ ГОЛКИ

Одну з болючих проблем сьогодення становить наркоманія. Під нею розуміють не тільки стимулювання організму наркотичними засобами, але й звикання до них, бажання знову й знову їх вживати.

Самі ж наркотики люди виявили випадково. До їх різновидів відносять навіть вино, чай, каву, мед та ін. Кожна наркотична речовина специфічно впливає на центральну нервову систему, і під її дією організм може бути доведений до різних станів: від сну до пнізозу, від отупіння до запаморочення, від знеболення до галюцинацій. Нар-

котичні препарати гальмують, або ж навпаки, надмірно збуджують центральну нервову систему, але і те і інше неминує призводити до її передчасного руйнування.

Головною причиною виникнення залежності від наркотиків, як стверджують лікарі, є стан ейфорії, який відчуває людина після їх прийому. Хімічний аналіз наркотиків виявив у їх складі речовини, схожі до індолу, який необхідний для роботи нервових клітин і міститься у багатьох природних сполуках. А це наведено вчених на думку про мімікрію (уподібнення). Тобто наркотики, симулюючи влас-

тивості індолу, проникають через оболонки нервових клітин, тим самим викликаючи у людини збуджений стан та почуття блаженства.

Існує багато різновидів наркотичних препаратів: рослинного походження, синтетичні, морфіноподібні, психофармакологічні, але всіх їх об'єднує подібна дія на організм.

Домінуючим наркотичним засобом у нашому краї є макова соломка ("ширка"), досить розповсюджені конопля та таблетки "Ecstasy". Не останнє місце займають і так звані амфетамінові наркотичні речовини із стимулюючою дією, які посилюють розумову та фізичну працездатність індивіда. Найвідомішим наркотичним препаратом цього типу є первітин, внаслідок вживання якого розвивається сильна психологічна, а згодом і фізична залежність.

Головною умовою успішного лікування залежності від наркотиків є виявлення симптомів захворювання на ранній фазі його розвитку. Як же довідатись, що хтось, припустимо в близьких вам людей, вживає наркотики? Першою ознакою є неприродна поведінка. Людьми, які знаходяться у стані наркотичної залежності, властиві прискорені рухи та темп мовлення, низька самокритичність, агресивна поведінка, різкі перепади настрою, знижена потреба у їжі, відпочинку та інші ознаки. Загальною ознакою є погіршення фізичного стану. Якщо наркотики колють, то легко виявити факт, що людина залежна, бо після вве-

дення речовини на шкірі залишаються язвочки, які, як правило, погано гояться. Треба також пам'ятати, що вживання наркотиків внутрішнім шляхом становить дуже великий ризик зараження ВІЛ-інфекцією (вірусом імунодефіциту людини).

Відавши основну сандепідстанцію та наркодиспансер, і ознайомившись із статистичними даними обох установ, ми дійшли до досить цікавих висновків. На даний момент на території Закарпаття зареєстровано 182 особи, які зловживають наркотичними речовинами, причому майже 80% з них ВІЛ-інфіковані. Переважну більшість з них становлять молоді люди, віком до 35 років, з них приблизно 26 чоловік ромів. У порівнянні з минулими роками, як і кількість наркоманів, так і захворювань на СНІД, значно зростає. Як правило, у цієї групи смертність дуже висока. Що стосується випадків самогубств, скоєних під наркотичним впливом, то вони нде не фіксуються. Більшість пацієнтів-наркоманів, які знаходяться зараз на стаціонарному лікуванні, потрапили сюди примусово, як правило, внаслідок скоєних злочинів (торгівля наркотиками, крадіжки тощо).

Нас цікавив факт, яка ж кількість наркоманів є носіями СНІДу та скільки з них відносяться до ромської національності? На ці та інші запитання нам люб'язно погодився відповісти кандидат медичних наук, завідувач відділом особливо небезпеч-

них інфекцій Сакаль Микола Миколайович. Ось що він нам розповів.

Спостереження за ВІЛ-інфікованими почали проводитися з 1998 року. До цього (1988-1995 роки) було зареєстровано усього 6 чоловік, які були носіями цього захворювання. Десь у 1996 році вірус проник у середовище наркоманів, що призвело до збільшення кількості осіб, хворих на СНІД. Головною причиною розповсюдження інфекції був не лише статевий акт, але й не обдумане повторне використання одноразових шприців. За даними поточного року на облік обласної епідеміологічної нарахується 74 пацієнтів, переважна більшість яких - наркомани. З них 7 чоловік ромів. Це люди різного соціального походження, більшість з них безробітні.

Усе частіше у нашому суспільстві простежується така тенденція: родина довідавшись про те, що в її оточенні з'явився носій ВІЛ-інфекції, не хоче проживати з ним під одним дахом. А причиною такої поведінки є страх. Та саме така людина (чи то наркоман, чи ВІЛ-інфікований) найбільше потребує підтримки своїх близьких. Як не сумно, але в нашій області деяким діткам не виповнилося і 4-х років, а вони вже хворі, бо народилися від інфікованої матері. Але це не означає, що така мати не може народити здорове малю. Отримавши від неї достатню кількість антитіл, дитина може подолати захворювання. За статистикою, більше ніж по-

ловина таких новонароджених, абсолютно здорові.

Серед наркоманів теж є майже діти. На сьогодні на обліку в наркодиспансері числиться двоє чоловік у підлітковій групі. А скільки таких, що навіть не звернулись по допомогу? Деякі з підлітків знаходяться у виправно-карних установах, причому з діагнозом ВІЛ. Хто вони і у яких умовах їх утримують (зольовані чи ні) невідомо, бо це закриті карні заклади. На обліку вони числяться лише як номер. Раз у році фахівці сандепідстанції проводять з ними розмову. Більшість з них - чоловіки.

Дані про ріст наркоманії та СНІДу у Закарпатській області фактично віддзеркалюють становище, зафіксоване по всій Україні. За інформацією, опублікованою в Урядовому кур'єрі №124 від 7.07.99, кількість наркоманів за останні 5 років збільшилась у 1,5 рази. У 1998 році було зареєстровано 75,5 тисяч осіб, які зловживали наркотиками, а це становить біля 0,4% всього населення країни. З них 78,6% нде не працює і не навчається, 12,1% - робітники, 2,2% - школярі та учні профтехучилищ. Щорічно на облік стає 20 тисяч наркоманів. З них біля 1 тисячі помирає. Але це майже ніяк не впливає на ланцюжок (наркоман - торгівля - інфекція), який все більше засмоктує наше суспільство. Радше лише те, що на такий уже й високий відсоток цього ланцюжку, як міг би дехто подумати, складають роми.

Н. ФЕРЕНЦ

Село Собатіно, Іршавський район.

КРІМ ВІРИ У НАС НІЧОГО НЕМА

50 років тому. Історія цього невеличкого, по ромським міркам, табору фактично почалась у середині теперішнього століття. Місцеве іршавське начальство викликало до себе декілька поважних старих ромів (в тому числі і бірова) з табору, що роками стояв на околиці Ірша-

налічував тодішній Іршавський табір.

Куди ж подівалися більше ніж дві тисячі людей за ці роки - сказати сьогодні важко. Достовірно можна сказати тільки те, що ніяких репресивних мір по відношенню до них не використовувалося. Очевидно, шукаючи кращу долю, деякі

збереглися і понині. Село протягнулося завдовжки майже на кілометр і розташовувалося між двома високими горами - так що краєвид тут мальовничий. Влітку буваю цілість і чудово пахнуть височенні трави. Поруч - прекрасне озеро з чистою прозорою водою. Неподальк - криниця. Звідти люди беруть собі воду. Говорять, вона чудодійна, бо взимку це від неї пар - значить десь неподалік термальне джерело. А влітку, в спеку, вода така холодна, що коли п'єш, аж зуби ломить...

10 років назад.

Але не одною красою живуть тут люди. Ще десять років тому мали вони змогу виїжджати у Казахстан, Росію - безвізовий режим між колишніми республіками Союзу вільно дозволяв це робити. Там виготовляли саман, на замовлення виконували деякі будівельні роботи. І заробляли немалі гроші. Майже всі цегляні будиночки у Собатіно, телевізори, килими та інша "розкіш" куплені за ті гроші або за зерно, зароблене чесним трудом, яке потім перетворювалося теж на гроші. А гроші відповіли у їжу, речі та інші необхідні товари.

Село вважалося необхідним. І могло дозволити собі вибудувати власну школу. Нехай початкову, на чотири класи навчання, але все ж таки свою. Там же в школі видавалося безплатне молоко, а в меню шкільної їдальні, хай і небагатий набір продуктів, а все ж були манка, каші та макарони. Та й училися малеча ста-

ралася справно: соромно бути незнахою, коли твій товариш вивчив урок краше.

А які весілля справляли собатинці! Про це тепер лише легенди ходять. З своїми музикантами, справжніми ромськими традиціями! Особливо багатими вони були, коли батьки або наречені поверталися з заробітків...

Сьогодні.

"Про все це ми тепер можемо лише згадувати, - розповідає собатинський біров Йосип Степанович Надожді, який займає цю посаду вже вісім років.

За останні роки селище наше вкрай збідніло. В таборі живе більше 500 чоловік. З них 150 - чоловіки активного віку, які ніяк і ніде не можуть влаштуватися на роботу. А знаєте, як це образливо чоловікові, коли він не може прогудувати свою сім'ю і дітей. Багатодітних у нас вистачає до 50 сімей (із 120-ти) мають по 5-8 дітей. Люди вимушені йти на хитрість: не реєструють свої шлюби і живуть за рахунок тих жалюгідних виплат на дітей. По 5 гривень 20 копійок на місяць. Та й ті, там де дають, зразу ж забирають в оплату "за світло". І живи, як хочеш!

Те, що колись було для нас вигодою (5-ти кілометрова відстань від Іршави), бо жили ми своїм світом і ніхто нам не заважав - перетворилося тепер на страшну перепону. Діти наші в садочок не ходять. У власну школу, у тих хто ходить (а хто й по дому менших доглядає) яка перспектива? Кожний день у на-

вчальний рік вимушені до траси 4 кілометри йти, а потім ще по дорозі до Іршави - кілометр. А після уроків такий самий маршрут назад?

На все село дві пари коней. Води нема. Лиш дві криниці на півтисячі народу. Телефон лише у мене одного в селі. Так що медобслуговування лише через мене: і вночі, і рано-вранці, якщо треба... Радіо у багатьох не працює (бо за нього треба платити), телевізори, у кого ще не зіпсувалися - показують. З газет бачимо лиш одну "Романі Яг" (тому що її привозять і безкоштовно).

Багато хто з ромів зневірився у такому житті: без засобів до існування важко бути чесним і порядним. Надію плекають лиш 16 чоловік - жертви репресій, які збрали документи і очікують фінансової допомоги з Швейцарії. Але чекання триває вже два роки. І одна ромка з тих уже

не дочекалась... Словом, мабуть у Робінзона Крузо на острові і то краще було.

Сказати, що роми ледачі, я не можу. Бо майже біла кожної хатинки щось росте: де картопля, де квасоля, а де кукурудза. Але городики дуже малі - бо кругом гори, або земля, непридатна до вирощування культур. Стараються наші люди, як можуть: хтось тички робить і на базарі людям продає, хтось восени гриби збирає... Але хіба на цьому багато заробиш?

Гостей у нас майже не буває. Хіба що релігійники зачастили: ієговісти, суботники, баптисти, якась місія з Америки - всі агітують за "свого" бога. Ми поки що тримаємося прийнятої у нас релігії - християнства.

"Народний депутат України від Іршавського району обіцяв нам на своїх виступах золоті гори. Я депутат райради і не раз слухав його обіцянки. Так йому вірив, що аж фотографію на стінку власного будинку наклеїв... Але крім віри у нас так нічого і нема.

О.День.
с.Собатіно.

На знімку: всі труднощі вирішуємо разом.

ви і запропонувало назавжди піти з нажитого місця. Мовляв, саме на ньому буде побудований винзавод (теперішній завод продтоварів), який дасть району нові робочі місця і додатковий прибуток...

Роми погодилися. І тепер можна лише гадати, чи був у них вибір. Ясно одне: при цьому добровільно-примусовому переїзді загублено було багато. Недарма ж говорять, що переселення рівноцінне пожежі. Достатньо сказати, що кількість сьогодні проживаючих у Собатіно у 6 (!) разів менше той кількості ромів, що

сім'ї помандрували за межі Закарпаття, хтось асимілювався серед місцевих мешканців Іршавщини, дехто побудувався на околиці району (їдучи на машині в бік Собатіно, ми бачили з десяток таких хатинок), а 3-4 будинки навіть в сьогоднішній час добудовувалися з цегли (не всі ж живуть однаково погано!).

Основна ж частина того, старого Іршавського табору, таки перекочувала в Собатіно, до якого веде сьогодні чудова асфальтована дорога. Молоді роми побудували тут хати з вальох, більшість з яких

ней, по 10-15 соток землі. Цього вистачає, щоб прогудувати свої багаточисельні сім'ї, не просити ні у кого допомоги і бути одягненими приблизно у такі ж речі, як інші доборонці.

Виходець з Мукачева Йосип Йосипович Куруц вже 23 роки очолює ромський табір у Великій Доброні. Під його пильним керівництвом мирно живуть і працюють майже 500 ромів. Старші діти у навчальний період відвідують місцеву школу, молодші - разом з мамами, або ж старшими дітьми бавляться на подвір'ї біля хатинок.

Останнім часом життя наше в селі, трохи полегшало, - розповідає Йосип Йосипович. Роки чотири тому сіл'ярада почала роздавати людям землю. Повезло і деяким нашим: тоді вони рахувалися заможнішими за інших. Адже мати свою землю завжди вважалося великим цяттям і вдачаю. А цього року по 3-5 соток виділили кожному. Нерівності вже немає. Кожний ром на власний розсуд може вирощувати на ній, що бажає: чи картоплю, чи кукурудзу, чи горох. Було б тільки бажання. А бажання є, тому що всі розуміють: не заробиш - не прогудуєшся, а значить - не виживеш.

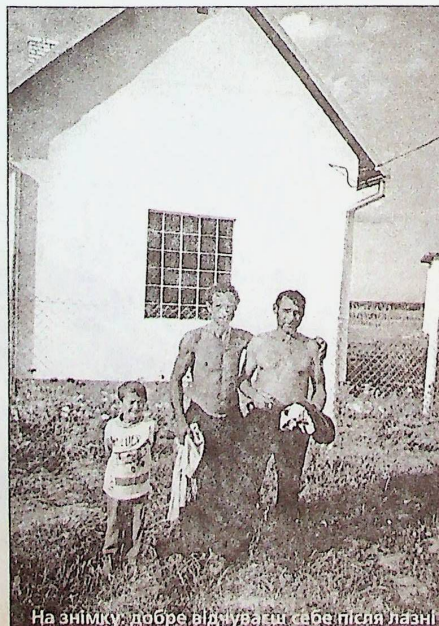
В грудні 1996 року прямио на території ромського

табору за допомогою голандської релігійної місії почала будуватися кальвіністська церква. Нині вона майже готова: поставлена під сріблястий купол, які яскраво сяють на літньому сонці. Залишилися лиш деякі внутрішні роботи. З Голландії ж роми цього року одержали на весняну посівну горох та картоплю.

Вже побудована і працює (неподалік від церкви) лазня. В цілому і Йосип Йосипович Куруц теперішнє життя в таборі оцінює цілком нормальним. Є лиш дві проблеми, які він сьогодні ставить перед собою, як задачі для розв'язання. Перша: відсутність телефону. А він так необхідний на випадки, якщо хтось захворіє, або трапиться щось несподіване. І друга (не проблема, навіть, а скоріше побажання до урядового ромського керівництва): щоб хоч раз на місяць приїздив хтось з членів правління товариства "Романі Яг", щоб поговорити з своїми: похвалити тих, хто добре працює і мирно живе і зробити зауваження тим, хто порушує мир і спокій у таборі.

І взагалі, - вважає біров, - начальство завжди має знати, що у нас і як. Хоч в основному ми живемо мирно.

О.Болош,
В.Добронь

На знімку: добре відпочиваєш себе після лазні!

На знімку: будинок бірова Й.Надожді.

ЖИВУТЬ МИРНО РОМИ

Села Велика і Мала Добронь споконвіку вважалися необхідними. Роками зберігався тут традиційно сільськогосподарський уклад життя. І на своїх ділянках господарі вирощували перець, огірки, помідори, капусту, квасолю, картоплю. Цих продуктів було стільки, що вони постачалися на продовольчі ринки не тільки Чопу, з Іршави...

Традиційно так складалося, що на околицях цих сіл розташовували свої поселення роми. І теж перебрали місцевий спосіб життя. У селі Мала Добронь, наприклад, невеличкі саманні ромські хатки буквально приліпилися до домівок місцевих жителів. Це знак своєрідної довіри.

Роми тут живуть досить заможні: мають своїх ко-

ней, по 10-15 соток землі. Цього вистачає, щоб прогудувати свої багаточисельні сім'ї, не просити ні у кого допомоги і бути одягненими приблизно у такі ж речі, як інші доборонці.

Виходець з Мукачева Йосип Йосипович Куруц вже 23 роки очолює ромський табір у Великій Доброні. Під його пильним керівництвом мирно живуть і працюють майже 500 ромів. Старші діти у навчальний період відвідують місцеву школу, молодші - разом з мамами, або ж старшими дітьми бавляться на подвір'ї біля хатинок.

Останнім часом життя наше в селі, трохи полегшало, - розповідає Йосип Йосипович. Роки чотири тому сіл'ярада почала роздавати людям землю. Повезло і деяким нашим: тоді вони рахувалися заможнішими за інших. Адже мати свою землю завжди вважалося великим цяттям і вдачаю. А цього року по 3-5 соток виділили кожному. Нерівності вже немає. Кожний ром на власний розсуд може вирощувати на ній, що бажає: чи картоплю, чи кукурудзу, чи горох. Було б тільки бажання. А бажання є, тому що всі розуміють: не заробиш - не прогудуєшся, а значить - не виживеш.

В грудні 1996 року прямио на території ромського

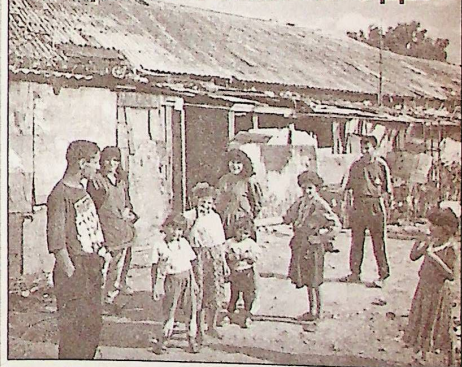
табору за допомогою голандської релігійної місії почала будуватися кальвіністська церква. Нині вона майже готова: поставлена під сріблястий купол, які яскраво сяють на літньому сонці. Залишилися лиш деякі внутрішні роботи. З Голландії ж роми цього року одержали на весняну посівну горох та картоплю.

Вже побудована і працює (неподалік від церкви) лазня. В цілому і Йосип Йосипович Куруц теперішнє життя в таборі оцінює цілком нормальним. Є лиш дві проблеми, які він сьогодні ставить перед собою, як задачі для розв'язання. Перша: відсутність телефону. А він так необхідний на випадки, якщо хтось захворіє, або трапиться щось несподіване. І друга (не проблема, навіть, а скоріше побажання до урядового ромського керівництва): щоб хоч раз на місяць приїздив хтось з членів правління товариства "Романі Яг", щоб поговорити з своїми: похвалити тих, хто добре працює і мирно живе і зробити зауваження тим, хто порушує мир і спокій у таборі.

І взагалі, - вважає біров, - начальство завжди має знати, що у нас і як. Хоч в основному ми живемо мирно.

О.Болош,
В.Добронь

ГЕТТО В ЦЕНТРІ УЖГОРОДА

За високим парканом обласного призивного пункту, за гарним будинком обласного військомату, ховається вулиця Пірогова. Колись на ній знаходилися військові казарми, де проживали солдати, а у гуртожитку - офіцери. Згодом солдат та офіцерів було переселено в інші місця, а в офіцерський гуртожиток поселили ромів. Ця "урочиста подія" відбулася більше 30 років тому.

Спочатку умови були більш-менш придатні для проживання. Але час йшов, і міські органи влади перестали за будинком дбати. Жодного разу у гуртожитку по вул.Пірогова і не робився капітальний ремонт, не підведено каналізація. Мало того, гуртожиток, де у 35 "квартирах" (а точніше у одній кімнаті) проживає від 5 до 12 осіб, зараз опинився у котловані, який заливають дощові води. Згадують про мешканців будинку тільки під час виборів, коли складаються списки.

Жоден депутат міської ради за всі останні роки не переймався проблемами ромів. А проблем збралося чимало. Найважливіші з яких ремонт стін та даху, підведення питної води та проведення каналізації, знищення шурів, яких розвелось так багато, що на них не можна залишити хліб та інші продукти.

Воду для пиття та побутових потреб мешканці возять на візках у бідонах від міських гаражів, що знаходяться на віддалі 300 метрів. Мало того, "хазяїни точки", щороку платять 35 гривень за те, що дозволяє ромам брати воду.

Мабуть необхідно поставити вирішення цього питання перед п.С.В.Сембером, який вже не перший рік займається проблемами міста, добре знається на його печучих проблемах. Необхідно поважати людську гідність, а не доводити людей до стихійних та непланованих виступів.

Н.Сюрет

РОМІВ ВИГАНЯЮТЬ З СЕЛА

За останні роки в с.Худьлово, було спалено 5 ромських хат. За поясненням причин цих фактів ми звернулися до секретаря селищної ради с.Худьлово Малинич Л.І.: "У селі проживає, згідно перепису, біля 100 осіб ромів, з них 40 дітей. У зв'язку з важкими матеріальними умовами майже всі жителі табору виїжджають жебракувати у східні райони України, Миколаївську область. Зараз у таборі проживають тільки три сім'ї, які наглядують за будинками. На свято "Вознесіння" 20 травня ц.р. група жителів с.Анталовці, повертаючись додому після "застигання", вирішили підпалити хату, що стояла сама крайня у таборі. Полум'я було настільки велике, що приїжджала навіть пожежна машина."

Ті, хто підпалювали загрожували ромам і вигукували прокльони, щоб вони йшли геть з села. (Напередодні підпалів жителі села було відстріляно всіх собак у таборі). Таким чином, національний етнічний геноцид проти ромів відчували на собі ромські сім'ї Олах Н.В., Олах Є.Ю., Косору О.Ю., Косору Є.Ю., Косору М.Ю.

Хто Наступний?

Наш.кор.

На знімку: частина будинку,що залишилась після підпалу.

ПО ДОРОЗІ В ПЕКЛО

Ситуація з постраждалими від повені в селі Есень Ужгородського району майже півроку знаходиться під постійним контролем обласного культурно-просвітнього товариства "Романи Яг". Декілька разів виїжджали туди, на місце колишнього підтоплення, членів

правління товариства. А в квітні цього року на різні адреси головою "Романи Яг" були направлені листи з проханням про допомогу. Дійсно, ситуація в селі з підтопленнями будинків і сьогодні, в липні, залишається критичною. А якщо точніше, з днів весіннього

розливу рік вона зовсім (і) не змінилась. В селі від повені 1998 року постраждали майже 200 ромів (в тому числі і діти). Однак про них забули майже зовсім.

Ось що розповідає староста есенського поселення Карл Йосипович Лакаш, який ось уже 15 років очолює табор: "З осені минулого року вода, яка принесла нам стільки лиха, не тільки не опустилася, але й піднімалася. Внаслідок цих руйнівних процесів деякі будинки, що лише були підмиті восени, сьогодні розвалюються на очі. Людям нема де жити, нема нормальної води для пиття (у сусідів - угорців відра води не допросишся). Я все це говорю не з чужих слів. Вода стоїть буквально в метрі від мого власного будинку. Затхла і стояча, вода дає такий противний запах, хоч з дому не виходить. Залита болотом і криниця, з якої уже давно скачуть жаби... А нас разом з дітьми та онуками в хаті живе 25 чоловік.

Взагалі помітна велика різниця між відношенням після повені до постраждалих угорців і нас, ромів. Наскільки я знаю, угорцям, будинки котрих були підтоплені, виділяли по 90-100 гривень. Нам - нічого. Привозили після повені по дві пачки прального по-

рошку (1грн.50коп. за пачку) та по 3 упаковки миючих засобів (теж за гроші). На "гуманітарку" давали якісь старі речі (це безкоштовно). Ось і вся допомога.

Стосовно спуску води в нашому районі села я особисто декілька разів їздив в Ужгород. Звертався навіть до головного інженера управління по осушувальним спорудам Ольги Іванівни Сороки з цим питанням. Вона мені відповіла: "Ви сюди більше не приїжджайте. Ми це питання самі вирішимо".

Все що говорив К.Лакаш, красномовно підтверджується фотографіями, які ви бачите. А ось стосовно гуманітарної допомоги ми вирішили прояснити питання у сільського голови Йосифа Йосифовича Бадо. Він був у відпустці, але заради з'ясування цього питання прийшов на своє робоче місце і показав нам відомості про одержання допомоги ромами. Ось дані цих документів. 09.12.98р. 95 ромів під розписку отримали пакети з одягом з Румунії. З 9 грудня того ж року відповідно 8 і 10 чоловік (з малозапезначених сімей) отримали пакунки з продуктами харчування з Угорщини та Ужгородського району. Говорять, що в них були горох, морква, петрушка, огірки, редиска та горіхи. Ось і все, що от-

римали потерпілі роми в Есені.

Для порівняння скажу, що не дуже-то щедрою була наша влада і до угорців, які проживають в Есені. Наприклад, єдина сім'я, будинок котрої комісія визнала непридатним для житла, вже одержала будматеріалів (а це піломатеріали, цемент та вапно) на суму аж 340 гривень...

А що ж відповідають інші посадові особи на запити та листи з проханнями допомоги терміново відкати воду від будинків ромів. А практично нічого. І досі розробляють варіанти осушувальних робіт і... скаржаться на своє важке матеріальне становище. Наприклад, лист - відписки пана М.Нечитайла, начальника Ужгородського управління осушувальних систем та протипаводкових споруд, датований 21 травня 99р., дійшов до редакції аж 22 липня ц.р. І то, як би не неодноразові нагадування редакції, навіряд чи наш читач зміг би ознайомитись з цим шедевром бюрократичного мистецтва.

...Згадуються трагічні дні повені, коли всі засоби ма-

сової інформації буквально декілька разів на день оголошували дані про те, хто, чого і скільки перерахував Закарпаттю на рахунки допомоги потерпілим. Здавалося б, що ця допомога буде дійсно конкретною і адресною. Те саме підтверджували і слова місцевих чиновників. Зокрема, голова комісії з питань гуманітарної допомоги, Петро Токар на одній з пресконференцій для представників ЗМІ підкреслював, що "настав етап персональної роботи з кожною потерпілою людиною і від розпорядливості, оперативності, відповідальності місцевих органів влади залежить, як швидко ми залікуємо тяжкі рани, нанесені краю повінню-98" ("Закарпатський калейдоскоп" від 26.XI.98. № 49 "Закарпаттю допомагає вся Україна й увесь світ"). І дійсно, хотілось вірити, що мільярди гривень і тисячі доларів, медикаменти, продукти, десятки вагонів з будматеріалами знайдуть своїх адресатів...

Однак відомо і інше: благими намірами устелена дорога в пекло.

О.Сокач
с.Есень

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ ПО ВОДНОМУ ГОСПОДАРСТВУ
ЗАКАРПАТСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВИРОБНИЧЕ УПРАВЛІННЯ
ПО МЕЛІОРАЦІЇ І ВОДНОМУ ГОСПОДАРСТВУ

УЖГОРОДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ОСУШУВАЛЬНИХ СИСТЕМ ТА
ПРОТИПАВОДКОВИХ СПОРУД

294917 м. Ужгород, вул. Зарокса 61/а, тел. 3-17-97, факс: 2541220/004601 АПБ "Україна" АК
м. Ужгород

« 21 » травня, № 98

Голові Ужгородської
районної держадміністрації
п. Азаруку М.І.
Голові товариства "Романи Яг"
п. Адам А.С.
Начальнику Закарпатського
Обласного
п. Іванішкому О.М.

Ужгородське УОС та ПС на лист товариства "Романи Яг" №28 від 28.04.99р. повідомляє, що спеціалістами УОС та ПС проведено детальне вивчення водного режиму в селі Есень по вулиці Шуми. Розглянуто 5 варіантів вирішення проблеми водопониження в населеному пункті. Визначено самі економічні і що практично можуть бути виконані варіанти (див. додаток №1).

Дані цього необхідні:

1. Варіант з (ОП2500-4,2) необхідний: 3 000 м³.
2. Змонтувати насос ОП 2500-4,2, трубопровід довжиною 60 м, d=0,5 м.
3. Прокласти кабелі від трансформатора довжиною 800 м (параметри - на потужність 45 кВт).

4. Підготувати підключення до трансформатора з/а (більша потужність сета).
5. Встановити нагачник для чергування біля насосної установки.
6. Вирішити оплату за електроенергію.

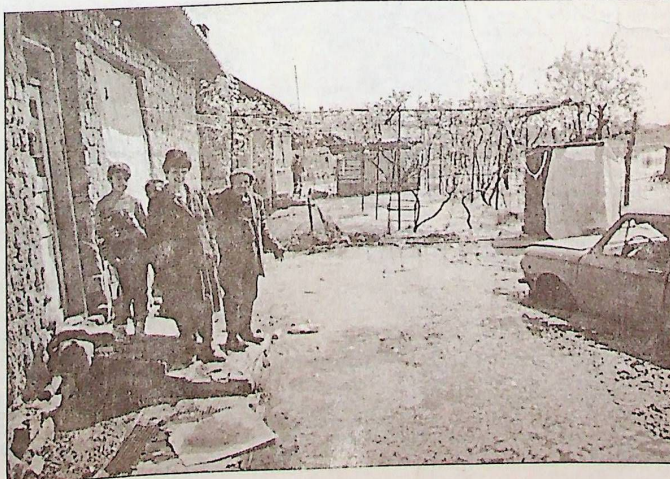
- II. Варіант з (СНП) - 500/10) необхідно замінити електропостачання: 1. Необхідна кількість дизпалива з розрахунку 0,5 тис. л на добу х 10 днів
- 5 тис. л водопониження 1 м загальної об'єм води --- 300 тис. м³

Ужгородське УОС та ПС може надати насоси та труби з їх монтажем, цю оцінку іскенерно-визначувальні роботи. Інших затрат на себе взяти не може (у зв'язку з тяжким фінансовим становищем). При пропуску диспозиційного паводку 1998 року, весінній повені 1999 року, розчистити доріг від снігу, водопониження в районі с. Тиславина між селами Ужгородське УОС та ПС повно затрати в сумі 60 тис. грн, які до цього часу не профінансовані. Механізми знаходяться в критичному економічному стані.

Начальник Ужгородського
УОС та ПС

Леня

М.А. Нечитайло

На знімках: ось так в Есені було під час підтоплення - вода підходила під самі будинки.

РОМСЬКА ШКОЛА В УЖГОРОДІ

Ужгородський восьмирічний школі № 14, в якій навчаються діти ромів, виповнилося 70 років. Накопичено значний досвід роботи з цією категорією учнів з часу відкриття школи і до наших днів. Переглядаючи журнал "Пчолка", що виходив у Підкарпатській Русі за часів Чехословацької Республіки, за 1927/28 навчальний рік, ми знайшли фотографію "Циганська школа в Ужгороді" без супроводжуючого тексту. Пошуки привели до бібліотеки краєзнавчого музею м. Ужгорода, де було знайдено два авторські екземпляри статті К. Немешкаля. Пропонуємо переклад українською мовою.

«За старого режиму вихованню ромських дітей достатньої уваги не приділялося. Ніхто не контролював відвідування ними школи. Однією з основних причин, через яку ромські діти уникали відвідування школи, було зневажливе ставлення до них з боку дітей інших національностей, які вважали ромів нездатними до навчання, брудними голодранцями. Хоча ті кілька ромських дітей, які відвідували школу, якраз і демонстрували легкість у засвоєнні навчального матеріалу, що свідчило про можливість їхнього виховання і навчання. Оскільки ромі є повноправними громадянами країни, постало питання про обов'язкове навчання ромських дітей. Вперше це вдалося здійснити в селах Словаччини воеводи Йозефу Урграфу. Ромські діти почали створюватися і у містах, зокрема -- в Ужгороді. Ужгородські ромі живуть на околиці міста, у таборі, в непристосованих помешканнях. Як правило, в цих будинках немає димоводів, а тільки вогнище посеред кімнати. Будинки перенаселені, в деяких живуть по три сім'ї, у кожній нараховується по дев'ятеро дітей, і тому ці житла є джерелом інфекційних хвороб.

Слід відзначити, що Ужгородські ромі є осідлими, вони не приймають до себе бродячих ромів і видають ос-

татних поліції. Основним джерелом існування є прибирання вулиць, праця музикантами в готелях та ресторанах, легка праця у лісі. Характерно те, що ніхто з ужгородських ромів не був засуджений, не був ув'язнений.

Вперше ромська школа була відкрита в Ужгороді у 1923-1924 навчальному році. Розміщувалася вона у будинку по вул. Берчені, де раніше виховувалися діти - сироти. Вчителем був призначений Федор. Однак ця школа проіснувала недовго і була ліквідована по тій причині, що попри всі зусилля міського уряду суворі правила поведінки і дисципліна звичайної школи були неприйнятні для ромів. Тому через дуже нетривалий час ця група дітей перестала відвідувати школу. Тоді, нарешті, у 1926 році було вирішено, що для навчання ромських дітей необхідно спеціально побудувати школу, розмістивши її безпосередньо біля табору. Для того, щоб побороти опір ромів проти навчання їхніх дітей в школі, було вирішено залучити їх самих до участі в будівництві.

Кošторис будівництва було визначено у 65 тис. крон. Міністерство освіти виділило 15 тис. крон, президент Машарик - 10 тис. крон, віце-губернатор Підкарпатської Русі А. Розипал - 5 тис. крон, реш-

ту - міська влада. Серед самого ромського населення велику роз'яснювальну роботу провів комісар Грабек, який переконував ромів у необхідності такої школи. В результаті ромі добровільно виготовили для будівництва школи достатню кількість саману і взяли безпосередню участь у будівництві. Вже в другій половині грудня 1926 року школу було побудовано і оснащено, а 22 грудня 1926 року в ній почалися заняття. Школа мала тільки один клас, велику умовальну кімнату, вчительську. Годували дітей в школі безплатно, кошти для цього виділяв Червоний Хрест, бо тільки фізично здорові діти можуть виявляти інтерес до духовної їжі. Щоденне вмивання дітей також було одним із засобів виховання. Навчання велося за спеціально розробленою спрощеною програмою, де велика увага приділялась урокам музики. Враховувалися традиції ромських родин, нахил до скромного способу життя, до особливого духу ромського виховання. Результати цієї наполегливої праці бачимо вже сьогодні. Вчитель Шестах, який розмовляє як словацькою мовою, так і на ромському жаргоні, домігся того, що діти його люблять і зовуть "Йожи - бачі". Батьки також поважають вчителя і навіть дозволили йому бити

своїх дітей, якщо він це вважає за необхідне.

Проте, до цього часу, необхідності у застосуванні тілесних покарань не було. Сплкування учнів з учителем вільне, невимуслене, таке, як зі своїми батьками. Не було жодного випадку крадіжки грошей або речей у школі. При ромській школі були організовані вечірні курси для дорослих з метою навчити їх писати і читати. В цьому році всі діти навчалися в одному класі, в наступному планується розділити їх на 2 класи. Найбільший інтерес, певна річ, викликають у них уроки музики.

Таким чином, спроба залучити ромів до кращого і підняти їх до більш високої культури певною мірою вдається».

Робота школи у 30-40 роки

Згадуваний вище вчитель Й. Шестах пропрацював у школі тільки 1926/27 навчальний рік. Після нього у 1927-1930 рр. працював М. Циньковський - вчитель словацької мови і малювання. Йшов непростий процес становлення школи, і не всі викладачі могли впоратися з важкими учнями. Один рік (1930 - 1931) в школі викладав відомий пізніше письменник Закарпаття М. Томчанин. Але найбільш теплі спогади зберігають колишні учні про Ладислава

Гегедюша (1931-1935), який навчав дітей словацької мови. Добру згадку він залишив тим, що почав навчати дітей нотній грамоті. При ньому був створений шкільний ансамбль. Цей колектив виступав з концертами в санаторіях нашого краю, містах Словаччини, Чехії. Якось його почув директор заводу м. Шинбах (Судетська обл.). Розговорившись, діти виказали потаємну мрію - мати більше музичних інструментів. Як же вони були здивовані, коли в школу надійшов музичний комплект з 15 скрипок, віолончелі, контрабаса і цимбал. Учні почали ще більш старанно займатися. Прослухати гру маленьких музикантів прилетів на персональному літаку "взуттєвий магнат" Ян Батя.

Старожили згадують відвіданим ним школі і табору, його високу оцінку майстерності школярів.

Все було би добре, якби не романтична історія. Вчитель поклав ромську дівчину Йолану Адам. Їй було лише 14 років. Юна Джульєтта відповіла йому взаємністю, і табір схвалив цю любов, але під час пологів дівчина померла, залишивши після себе доньку. Вчитель за його проступок було покарано. Його перевели працювати у віддалене село Мукачівського району вчителем у словацьку школу. Напередодні війни в школі працювали два чехи - Вавжичек і Крапел. Був створений музично-драматичний гурток, дитячий струнний ансамбль, де грало 15 учнів-ромів. Гра дітей була настільки кваліфікованою, що на її прослуховування приїжджав відомий взуттєвий магнат Ян Батя.

З приходом угорської адміністрації школу було переведено на угорську мову викладання. Очолив школу і вночі віс у ній кілька предметів учитель Бедя.

Таким чином, сьогоднішня школа № 14 в Ужгороді є однією з перших ромських шкіл в Європі.

НАШ ЧАС

З перших днів встановлення на Закарпатті нової влади перебудовувалася і система народної освіти. 20 серпня 1946 року знову відновилася

роботу початкова школа № 6 для ромських дітей. Її очолював М. Тарбич. У школі було проведено віковий перерозподіл учнів по класах. Були направлені і нові вчителі. А Машкаринець та М. Шкіряк.

Новим педагогам довелося фактично все починати заново. У 1969/70 році у зв'язку з обов'язковим переходом до восьмирічної освіти школа № 6 була переіменована в школу № 14. Велика робота була проведена директором школи М. Івашковичем, який провів перебудову шкільних приміщень і побудував ряд нових класів.

Коли він помер, ромський оркестр провадив його в останню путь. Наступні директори Ю. Когутка, Ю. Палінчак знову вирішили за допомогою художньої самодіяльності повернути дітей до школи. В цьому найбільшу заслугу має вчителька співів і музики, вчитель методист М. Гасинець. Учні з таким запалом займалися на уроках і репетиціях, що завоювали призові місця серед восьмирічних шкіл м. Ужгорода. Вокально-хореографічний ансамбль "Чайорі" виборов перше призове місце серед шкільних

колективів на конкурсі ромських шкіл Угорщини в м. Будапешті у 1991 р., одержавши цінний приз - телевизор. Нині у школі працюють 15 висококваліфікованих спеціалістів. Деякі з них, спілкуються з учнями і ромською мовою - О.О. Резнік, старший вчитель, вчитель вищої категорії, О.М.Гойчук, Л.Т.Петрус, М.С.Гасинець. Вихователі методист, відмінник освіти України. Більше 30 років працює в школі і Л. Малецький, вчитель вищої категорії, автор збірника «Потічні експромти».

Очолоює школу, душею її колективу є Й.С. Фейкішгазі, вчитель вищої категорії, відмінник освіти України. Разом з міським відділом народної освіти, очолюваним О.І.Мателешко, проведено капітальний ремонт, обладнано центральне газове опалення, школу оснащено відповідним обладнанням.

Культурно-освітнє циганське товариство «Романі Яг» теж допомагає школі, чим може, активно приймає участь у всіх шкільних міроприємствах; які проходять у «День знань», Різдво тощо.

Уривок із видання "Романі Яг. Історія. Культура. Право."

Редакція газети «Романі Яг» бажає прекрасному педагогічному колективу ромської школи №14 м.Ужгорода великих успіхів в його нелегкій, але такій необхідній і благородній справі.

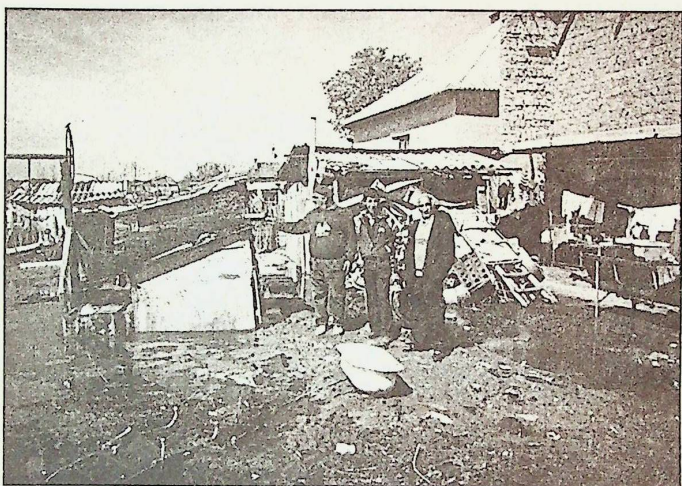

Románi Jag

Kárpátaljai Roma Kulturális Felvilágosító Társaság

A lap a Nemzetközi Újjászülés alapítvány támogatásával jelenik meg

ÚT A POKOLBA

A Romani Jag Megyei Roma Kulturális Szövetség immár fél esztendeje kíséri figyelemmel az Eszenyben kialakult helyzetet. A szervezet vezetőségének tagjai többször kiutaztak a helyszínére. A „Románi Jag” elnöke az év áprilisában több helyre is küldött segélykérő leveleket. A helyzet az elázott házakban ma is júliusban kritikus. Pontosabban a belvíz levonulása óta semmit sem változott.

Az 1998-as árvíz a faluban majdnem 200 romát (többek között gyerekeket is) érintett. Róluk azonban teljesen elfeledkeztek. Lakatos Károly, aki több mint 15 éve az eszenyi romák bírója a következőket mondja:

—A tavalyi őszi áradás óta, ami annyi bánatot okozott nekünk, a víz nem hogy apadna, még feljebb emelkedett. Ennek következtében azok a házak, amelyek a belvíz alatt csak beáztak, a szemünk láttára dőlnek össze. Az embereknek nincs hol lakniuk, nincs normális ivóvíz. A szomszédos magyarok ritkán adnak vizet. A házamat a víztől már

Ungvárra. Beszéltem az illetékes hivatal főmémökével, Szoroka Olgával is, aki már volt nálunk és látta helyzetünket. Ő azt mondta nekem: „többször maga ide ne járjon.” Mi ezt a kérdést megoldjuk”.

Azt, amit Lakatos Károly elmondott, alátámaszthatjuk fényképekkel is. Hogy tisztázzuk, milyen humanitárius segélyt kaptak a romák, elmentünk a községi tanács elnökéhez Badó Józsefhez. Ő szabadságon volt, de a kérdés tisztázása érdekében az irodájába kísért minket. Megmutatta azokat a papírokat, ahol fel volt jegyezve, hogy milyen segélyt kaptak a romák. Néhány adat ezekből: 1998 december 9-én 95 roma csomagot kapott, amelyben ruhák voltak, ezeket Romániából küldték. December 3-án és 9-én még 8-10 család kapott csomagot, ezek Magyarországról jöttek. Ezekben, mint mondták, vetőmagok voltak (borsó, petrezselyem, sárgarépa, ugorka stb.) Ez az egész, amit segélyként kaptak a romák.

Összehasonlításként elmondhatom, hogy nem volt bőkezű államunk

csak egy méter választja el. A kútban, ahonnan a vizet húztuk, már régen békák ugrálnak. A házban, ahol élünk, a gyerekekkel és az unokákkal együtt 25-en vagyunk. Általában, más a hozzáállás az károsult magyarokhoz és mi hozzánk, romákhoz. Ahogy én tudom, azoknak a magyaroknak, akiknek a háza beázott 90-100 hrivnyát adtak. Nekünk semmit. A baj után kiosztottak közöttünk két doboz mosószer (egy doboz 1 hrivnya 50 kopek) meg tisztítószert (azt is pénzért). Kaptunk humanitárius segélyként használt ruhákat. Ez volt az egész segítség. A víz lecsapolása érdekében többször utaztam

a magyarokhoz sem. Az egyetlen család, amelynek a házat lakhatatlannak ismerték el, mindössze 340 hrivnya értékben kapott építőanyagot (6 zsák cementet, 3 zsák meszet, 1,5 köbméter deszkát).

Mit mondanak a hivatalnokok, arra a kérésre, hogy kezdjék meg a víz lecsapolását a roma házakról? Gyakorlatilag semmit. Még mindig a lehetőségeken dolgoznak és... Panaszkodnak a nehéz anyagi helyzetükre. Az a levél és térkép is, amelyben a víz lecsapolásának lehetőségei vannak kidolgozva (Necsiájó úr az ungvári járási árvízszújtotta vidékekkel foglalkozó bizottság főnöke küldött szerkesztőségünkbe) 1999. május 21-én volt kelteztve, de csak július 22-én jutott el hozzánk. S csak szerkesztőségünk képviselőjének a követelésére.

...Emlékezve az árvíz tragikus napjaira, amikor tömegtájékoztatói szerek naponta többször is hirdették, ki és mennyit küldött Kárpátaljának segítségül az árvízkárosultak számára. Gondolható volt, hogy ez a segítség konkrét lesz, amit a helyi hivatalnokok szavai is alátámasztottak. Ahogy Petro Tokar, a humanitárius segély kérdéseivel foglalkozó bizottság elnöke egy sajtókonferencián elmondta: „elérkezett az az idő, amikor minden egyes kárt szenvedett emberrel külön-külön kell foglalkozni, és a helyi vezetők operatív, felelősségteljes munkájától függ, milyen gyorsan gyógyílják be az árvíz okozta sebeket.” (K.K. Kárpátaljának segít az egész Ukrajna és az egész világ. 1998. 11. 26. 49sz.). Igazán szeretnénk azt hinni, hogy az a több millió hrivnya, több ezer dollár, gyógyszer, élelmiszer, több tíz teherkocsi építőanyag eljutt a címzetekhez... De tudjuk azt is, hogy a pokolba vezető út is jószándékkal van kiköveztve.

Olena Szakács.

/Ukránból fordította Horvát Bertalan/

Для цього необхідно:

1. Зробити канал довжиною 300 м з діаметром земліни робіт — 3 000 м³.
2. Заміняти кабель ОП 2500—4,2, трубопровод довжиною 60 м, діаметром 45 мм.
3. Прокласти кабель від трансформатора довжиною 600 м (діаметри — на потужність 45 кВт).
4. Погладити підключення до трансформатора з/д (збільшити потужність ест).
5. Встановити насосний агрегат з двигуном біля насосної установки.
6. Виринити оплату за електроенергію.

II. В а р і а н т з (СНП) — 500/10) необхідно замінити електропостачання:

1. Необхідна кількість ділянки в розрахунок 0,5 тис. л на добу х 10 дб 5 тис. л водоопонення і м загальної об'єм води — 300 тис. м³.
2. Ужгородське УОС та ПС може надати насоси та труби з їх монтажем, насоси (власні) — опрацювати роботи і інші затрати на себе взяти не може ні з якого фінансового становища. При пропуску лінійного наповню 1998 року, всесвітній повені 1999 року, розширити доріг від снугу, водоопонення в районі с. Тисахива мезани Ужгородського УОС та ПС поїде затрати в сумі 60 тис. грн, які до цього часу не профінансовані. Мезани знаходяться в критичному економічному стані.

Начальник Ужгородського УОС та ПС

Horvát

M. A. Нечитайло

A Nagydobronyi romák

Nagydobrony Kárpátalján úgy ismerik, mint zöldségtermesztő vidéket. A falu lakosságának száma 5500 körül van. Nagydoronyban több mint 300 éve, jelentek meg a romák. Számuk mostanra elérte az 500 főt. Régen mint általában máshol is a romák itt is vályogvetéssel és zenéléssel foglalkoztak. Ma Nagydobrony három utcájában élnek. Többségük földműveléssel foglalkozik. A községi tanács, minden romának adott - földet. Egyenlőre 5-15 árat, de a jövőben többet is kaphatnak, ahogy Kuruc József a romák bírója mondta. Kuruc Józsefet 23 éve választották meg a romák bírójává. Ebből is látható, milyen nagy bizalommal vannak iránta. Tőle tudom milyen felbecsülhetetlen segítséget nyújtanak a romáknak a Holland Református Egyház misszionáriusai. Három éve, hogy elkezdtek egy református templom építését. Mára már csak a belső munkálatok maradtak hátra. A templom mellett felépült egy közfürdő is, hat zuhanyrózsával. Élelemmel és ruhákkal is ellátják a holland hittársaik a nagydobronyiakat.

Tőlük kaptak ezen az éven vetőmagot is. Rác István közlése szerint: 4,2 tonna burgonyát, 1,5 búzát, babot és dughagymát aptak, a romák. Ezenkívül segítettek a kántásban is. A községi nácsolt is kaptak vetőmagokat: borsót, kukoricát, petrezselyem sárgarépagamot. Minden roma igyekszik megművelni földjét,

mert jóformán ez az egyetlen forrása megélhetésüknek. Régebben még sokan dolgoztak a helyi kolhozban meg Ungváron építkezéseken, de mára senkinek sincs munkája. Így nyáron vályogvetésből, gyöngynövények gyűjtéséből és eladásából élnek. Télen kosárfonással és seprűkötéssel foglalkoznak. Igen kevés a romák közt a nyugdíjas, mindössze 10-en vannak, de annál több a sokgyermekes anya. 23 hrivnya a nyugdíj és 5 hrivnyát kapnak a családok egy gyermekre, de azt is rendszertelenül. A viszony a romák és a magyarok közt ma normálisnak mondható. Lassan feledésbe merül az az incidens, amely következtében, a helyi magyarok 12 romaházat leromboltak. Nagy probléma az iskoláztatás. A Nagydobronyi Középiskolában 6 évvel ezelőtt egy külön osztályt nyitottak csak romagyerekeknek. Hamarosan kiderült azonban, hogy ez nem jelent megoldást. Jó lenne, ha egy külön iskola épülne, ahová a nagydobronyi romagyerekeken kívül, még a kisdobronyiak is járhatnának. A romák jövője a tanulástól függ - ezt minden romának tudnia kell. Probléma az is, hogy nincs roma képviselője a községi tanácsnak. Pedig lennie kell, mivel közel 500 ember érdekeinek a képviseletéről van szó. Kuruc József többször kérelmezte a telefon bevezetését is, de eredménytelenül, pedig a telefonvezeték csak 400 méternyire van a háztól. A

nagydobronyi romák nem beszélik a roma nyelvet. Anyanyelvük magyar, de sokan tudnak oroszul is. Régen sok zenész élt Nagydobronyban. Ma is vannak még az idősebbek között, de a fiatalok kevesen tanulnak zenélni. Pedig a nagydobronyi romák nemcsak dolgozni, hanem szórakozni is szeretnek. Megőrizték a régi roma táncok ritmusát és roma nótákat is ismernek. Jó volna egyszer ezt is összegyűjteni, nem engedni hogy a roma kulturális értékek feledésbe merüljenek.

Horvát Bertalan

A zene mentett meg

Ennek az érdekes emberek a sorsát, két fogalom jellemzi: az egyén és kor tragédiája. Aznak az átmeneti forrongó kornak a szülője ő, amely egyesíti magában az egyik társadalom pusztulását és az új születését. A zenész sors szörnyaló nagyságát és a koncentrációs táborok szűgyenét. Patai József 1922. március 27-én született Ungváron, zenészcsaládban. Apja hegedűs volt, aki fiából tanult embert akart faragni. József hat magyar osztályt befejezett és, később külön órát vett egy zenetanártól, aki megismertette a kotta fogalmával, segített elsajátítani a hegedülés fortélyait. Később ez lett a sorsa, kenyéradó-foglalkozása és műzsája. Mint akkoriban a fiatalok többsége, ő is 17 évesen zenekart szervez és megkeresi a kenyérrelvalót és közben növeli tudását.

A sors teljesen megváltoztatta a fiatal ember magánéletét. 1943 tavaszán behívják katonának. Először egy tűzér zászlóaljba kerül Munkácsra, ahol kiképezik. A kiképezés után részt vesz harcokban a vörös hadsereg ellen Romániában. Szentes környékén csapatát bekerítették és ő fogságba került.

Rengeteg szenvedésben, megaláztatásban volt része.

Nehéz testi és lelki tortúrákat kellett eltűrnie. Mint hadifogoly gyalog tette meg az utat. Aradtól egész Temesvárig, ahol egy nagy koncentrációs tábor volt felépítve. Innen tehervagonokban elvitték őket Tambov területű Marsanszkba. Itt több mint két évet töltött magyarokkal, lengyelekkel, románokkal, japánokkal és németekkel együtt.

Amikor elhoztak minket tambovi területre-émlékszik Patai József vissza-már télt volt. Már éjjelente 42 fok hideg volt. A barakokat faragatlan gerendákból építették amelyen keresztül befújt a szél és a hó. Vattanadrágot és kufajkát kaptunk, amire kénytelenek voltunk ráimni a számunkat. Mai napig emlékszem én a 64-es számot viseltem. Sokan, akik velem érkeztek Kárpátaljáról, meghaltak. Engem a zene mentett meg. Megismerkedtem új emberekkel és azok mondták, hogy a foglyok között vannak olyanok, akik értenek a hangszerek készítéséhez. Ők készítettek nekem hegedűt, másoknak klarinétet, dobót, valahonnan előkerült egy tangóharmonika. Létrehoztunk egy zenekart. Barakról - barakra járva szórakoztatuk az embereket. Így mentettük meg magunkat és segítettünk másoknak a túlélés-

ben. 1947-ben tudomásunkra jutott, hogy Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták. A tábor adminisztrációja a Kárpátaljai hazaengedésséről döntött. Mi 15-en voltunk. Felültünk a vonatra a 3-ik polcra és így jutottunk el Lembergig. Lemberg-ből két hétig gyalog, hegyi utakon értünk el Munkácsig. Az erdőben éjszakáztunk kényerelt, hogy ne haljunk éhen. Csak augusztus végére értünk el Ungvárra. Később többször meg kellett jelennem különböző hivatalokba kiletemet tisztázni. Lassan rendeződött a magánéletem. 26-évesen meg-nősültem. Feleségemmel, Sztic-sák Máriával boldog családi életet éltek. 5 fiunk van, akik már kirepültek a családi fészkekből. Négyen Ungváron élnek egy pedig Budapesten. 1947 augusztus 15-től a Verhovina zenekarban kezdtem dolgozni. A mai napig a hűséges hallgatók még most is emlegetik a csodálatos mesterien muzsikáló primást. Mi büszkék vagyunk az ilyen mesterekre. Akik előkészítették a talajt a zenészek, új generációja számára. Beszámolni róluk a következő számban fogunk.

J. Szűret.

Ukránból fordította P.B.

Petőfi Sándor

Füstbe ment terv

Ande thuv gelas plano

Egész úton-hazafelé—
Azon gondolkodám:
Miként fogom szölitani?
Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá
A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél szebb gondolat,
Mig állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csügtem ajkán szótlanul...
Mint gyümölcs a fán.

Intergo drom – karing khre –
Pe kodí gindj man ,
Sar dos vorba karing muri
Dulmui díkhlyi mama?

So pheno shukar haj drago
Anglunovar lake?
Kana butvar patyarlas man
Le vast delas mange.

Avnas ande muri godyi
But shukare gindura,
Sarte tordylilasas vraman
De o vurdon nashlas.

Sar ando kher me ushtyavos...
Ural mande mama...
Mi bivorbako, tordyuvos...
Sar frukto pej kashla.

(fordította: Rostás Farkas György)

Lehocki Gyula a hírneves hegedűs 1924. május 20-án született Beregszászban, zenész családban.

Az apja Gábor Károly, az anyja Szikszai Amália. Mindössze 4 éves volt, amikor az anyja másodszor is férjhez ment az ismert brácsoshoz, Frajter Bertalanhoz. Nevelőapja után Gyula a zenészek emlékeztetőben úgy él, mint kis Frajter. Mostohapja nagyon szerette Gyulát, ezért az akkoriban legjobb pedagógus Jut Zoltánhoz (a világháború befejezése után a Budapesti zenekadémia igazgatója) adta tanulni. Gyula kitűnően tanulta a kottát, klasszikus műveket, nagy formátumú műveket sajátított el tanárától. Mint magyar roma nagyon is kötődött a roma népzenehez. Gyulával több tehetséges roma zenész tanult, akitől elsajátította a roma népzene, ami úgy is a vérében volt. 1935-ben Budapesten létrehoztak egy gyerekek zenekart Aranyos rajkók néven, ahová csak a nagyon tehetséges gyerekeket vettek fel. 1938-tól Gyula a zenekar szólóhegedűse. Abban az időben a zenekarnak 60 tagja volt. Bejárták az egész Európát. Sajnos a második világháború véget vetett ennek az unikális gyerekenek zenekarnak, amely a maga nemében az egyetlen volt az egész világon. Amikor Gyula hazajött Ungvárra, úgy fogadták mint egy csillagot. A háború után Miloszlávszkij megalaki-

totta a Kárpátaljai népi együttes.

A zenekar megszervezésével Lehocki Gyulát bízta meg. Később ő lett a művészeti vezetője a Magyar melódiák és a Belorusz nótá és tánc együttesnek, amelynek Opanaszenko, Beloruszia kiváló művésze igazgatott.

Lehocki Gyula zenekarát

vári zeneiskolát. 1995-ben halt meg. Két lánya Zsuzsa és Amália Ungváron élnek. Lehocki Gyula utánözhatatlan ember és zenész volt. Tudják, minden kiváló zenésznek van saját koronaszáma, szólóműve. Az ő korona műve „Cigány melódiák” Sarasate zeneszerző műve. Ez nagyon nehéz mű, csak virtuózok, a

Lehocki Gyula (Frajter Gyula)

sokan hallgatták az egykor igen ismert Szkála étteremben is. A volt Szovjetunióban több filharmoniaiban lépet fel mint szólóhegedűs. Sokoldalú, elismert zenész volt, helyt állt szimfonikus zenekarokba is, ahol Gyula koncertmester volt, vagy népi zenekarokban, ahol primásként szerepelt.

Én úgy gondolok erre a hegedűsre mint második apámra. Gyermekkoromban ő volt a mesterem. Halála előtt volt szerencsém 8 évet vele zenélni.

Lehocki Gyula négyszer volt nős. Az első felesége Hudi Borbála, Erika lánya volt. A második felesége Nyerges Magdolna. Fia Gyula (becenevén Csibi), aki szintén kiváló zenész volt, 1997-ben halt meg Pozsonyban. A harmadik felesége Éderstein Ibolya. Gyerekei: Albert, Sárika, Pali Budapesten élnek. Negyedik felesége Bugyó Mária énekesnő. Befejezte az Ung-

jobbak jobbait tudják eljátszani. Szulkov, M. L. Ukrajna kiváló művésze elbeszélése szerint, egyszer Lehocki Gyulát Kijevbe hívták egy igen fontos fellépésre. Ezen a koncerten jelen volt a zene élet elítje és U. K. P. K. B. apparátusa. A koncert után nem a Kárpátaljai ifjuság együttesnek tapsoltak, hanem a hegedűsnek. Lehocki Gyula különleges ember volt. Mi zenészek szerettük őt a tehetségéért és a zenetudományáért. 1975 július 17-én halt meg hosszú betegség után infarktusból. Ungváron a Kalvárian van eltemetve. A temetésen ott volt egész Ungvár, sokan eljöttek Magyarországról és Szlovákiából is. Utolsó útjára több mint 100 tagú zenekar kísérte.

Horváth Béla.
Az Ung-Romen társaság elnöke.

A Nagydobronyi romák vénje

Oláh Bálint a nagydobronyi romák legidősebb férfia. Hányatott, de egyben érdekes a sorsa. 1923. január 14-én született az Ungvári járási Nagydobronyban. Iskolába nem járt. 1940-ben meghősült. Ő a romák többsége, és is vályogvetéssel foglalkozott. 1942-ben behívták a magyar hadseregbe. Először Csáktornyán, majd Kassán

szolgált. 1944-ben szakaszával, amelyben több kárpátaljai szlovák fiú volt, átvált a szlovák felkelőkhöz. A felkelés leverése után a németek fogságába került, ahol majdnem egy évig színlődött. Fogolytáborukat a szovjet hadsereg szabadtotta fel. Először Kassára került, onnan Ungvárra. 1945 őszén érkezett haza Nagydobronyba. Több

mint, 15 évet dolgozott a helyi kolhozban ácsként Hat gyermeket nevelt fel feleségével, aki több mint 20 éve meghalt. Azóta egyedül él. Nyugdíja mindössze 23 hrvinya, ezért kénytelen még kosárfőzéssel is foglalkozni, hogy meg tudjon nagy nehezen élni.

Több unokája és dédunokája van.

N.B.

ТРАГІЗМ ОСОБИ І ЕПОХИ

У долі цієї яскравої людини тісно пов'язані два поняття: трагізм особи і трагізм епохи. Він належить тому бурхливому часові, який увірвав у себе драматизм перехідного періоду, загинув одного суспільства

Восени 1943 року його призивають до армії. Спочатку він потрапляє на навчання до учбового артилерійського батальйону, що дислокувався у Мукачеві. По його закінченню приймав участь у бойових діях про-

зроблених з необтесаного кругляка, через шпарини проходив вітер зі снігом. Видали нам ватні штани та фуфайки. Ми мусли пришити на них свій номер, який я до сьогодні пам'ятаю - 64. Годували нас дуже погано.

бিরались до Мукачеве. Ночували в лісі, просили у людей хліб, щоб прожити. Тільки у серпні повернувся додому в Ужгород. Довго мене потім викликали до різних установ, з'ясовуючи особу. Потроху налагоджувалося особисте життя".

З 15 серпня 1947 року він почав працювати у музичному ансамблі ресторану "Верховина". Грала, як і до війни, у сімейному музичному ансамблі, де виступали брати Потаї. Старший брат Карло грав чудово на скрипці, був прима - скрипалем. При необхідності грав на саксофоні, піанно. Другий брат Гейза був віртуоз піаніст. Брат Вільгельм - барабанщиком, Тиводар Потаї - контрабасистом. Йосип Гейзович грав другу скрипку. Мав приємний баритон, що зачаровувало слухачів. У 1967 - 73 роках працював у широко відомому не тільки у Закарпатті, але й за межами України у ансамблі "Горські мелодії". Під час гастролей по Сибіру, випадково гуляючи по його вулиці, впізнав церкву, яку він бачив, коли знаходився в одному з пересильних таборів. На сцені, під час вечірнього концерту йому стало погано: не витримало таких спогадів серце. Після концерту зразу ж поїхав назад додому і більше не хотів кудись виїжджати з гастролями. У Йосипа Гейзовича чудові дити. Старша донька Габрієла Боді - донька від першого шлюбу - шанована всіма вокалістка ансамблю "Романі Яг". Від другого шлюбу з Стричак М.М. має синів - соколов, які вже давно злетіли на свої крила. Троє живуть в Ужгороді, а один у Бадапешті.

Ми пишаємося тим, що серед нас є такі відомі роми - музиканти, які підносили авторитет ромської та угорської музики як у нас у Закарпатті так і за її межами.

Е.Сюрет

й творіння нового суспільства. Велич злетів долу музиканта і ганьбу концертів.

Народився Йосип Гейзович Потаї 27 березня 1922 року в м.Ужгороді, в сім'ї музиканта-скрипалів. Батько намагався дати сину добру освіту. Йосип закінчив шість класів угорської школи, а потім приватно брав уроки у вчителя музики, який навчив його нотній грамоті, допоміг оволодіти музичною майстерністю гри на скрипці, яка стала його долею, його годувальницею, його музою.

Як і всі молоді люди того часу, вже в 17 років заснував свою музичну групу і почав заробляти на життя, відточуючи при цьому свою музичну майстерність.

Проте доля по-своєму втручалася в особисте життя юнака.

ти Червоної Армії у Румунії. Під містом Сентешом потрапив у оточення, а потім у полон. Довелось випити повну чашу по-невр'янь та знущань над людською особистістю, здолати важкі тілесні і духовні тортури. Як військовополонений, пішки пройшов майже всю північ румунської території: від Оредою до Темешвару, де знаходився великий концентраційний табір. Звідси у товарних вагонах їх відправили у Тамбовську область, місто Маршанськ, де пробув більше двох років. Це був величезний концтабір військовополонених, де разом з угорцями були поляки, румуни, японці, німці. Коли нас привезли у Тамбовську область, - згадає Йосип Гейзович, - була вже зима. На вулиці було вночі до 42 градусів морозу. Бараки були

Багато тих, хто зі мною були з Закарпаття, там і померло. Мене врятувала музика. Знайомство з новими людьми підказали мені, що серед полонених є майстри музичних інструментів. Вони зробили мені саморобну скрипку. Іншим - кларнет, бубен, роздобули акордеон. З створеним ансамблем ходили від бараку до бараку і розвеселяли людей музикою. Так ми рятували себе, допомагали вижити іншим.

У 1947 році нам стало відомо, що Закарпаття приєднано до СРСР. Адміністрацією ГУЛАгу було вирішено відпустити закарпатців додому. "Нас зібралося біля 15 хлопців, - згадає Й.Г.Потаї, - ми сіли тихенько у поїзд на третю полицю і так доїхали до Львова. А з Львова 2 тижні прсыкими стежками пішки до-

с ЦИГАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Георгійо Каліня

СТАРОМУ ЦИГАНОВІ

Люблю, коли мені розповідаєш
Ти про життя привільне, кочове.
А скільки мудрих приказок ти знаєш,
Ти ж сам - джерельце мудрості живе.

Люблю, коли задумливо заграєш
На скрипочці старенькій ти мені
Й далекого дитинства нагадаєш
Мої щасливі й безтурботні дні.

О, добрий старцю! Скільки насолоди
Та музика душі моєї дає!
Забути можу про мої негоди,
Коли співає все єство моє.

Алекса Манцис

НАША МОВА

Натараджа - Цар Танцю, Магічності Пан,
Колись предкам далеким сучасних циган;
Там, де Інд несе води величчю й могутньо,
Дав у спадок свою чародійницю-лютийню.
На тій лютийню багато було струн золотих,
Золотих та ще й срібних, кришталево-дзвінких.
А в тих струнах співучих - слів санскритських луна

Відгук перської мови з давнини долина,
Мови еллінів чути мелодійність у них,
І угорські мотиви із пісень воєнових,
Слів слов'янських, волоських в них відлуння бринить

Наче вічності голос нам накреслює мить.
І усе це залишилося в мистецтві брахманів*,
А від них перейняли ту мову цигани.
Лише ти, рідна мова - багатство єдине,
Що потрібне, як хліб і повітря людині.
Нам тебе берегти, про красу твою обати,
Життєдайність твою в спадок дітям лишати.

Переклад з ромської Степана Келара

НЕПОВТОРНИЙ ЯК ЛЮДИНА І ЯК МУЗИКАНТ

Відомий скрипаль Дюла Легоцький народився 20 травня 1924 року в Берегові, в сім'ї музикантів Габора Кароля і Сіксай Амалії. Коли Дюлі було всього 4 роки, сім'я розпалася, а незабаром мати вийшла заміж за відомого альтиста Берта Легоцького. Та в пам'яті музикантів Дюла залишився як малий Фрайтер.

Вп'ям дуже любив Дюлу і віддав його вчитися до найкращого в той час педагога по класу скрипки Золтана Гута. (Свідченням того, що Золтан Гут був дійсно видатним педагогом, є те, що після другої світової війни він довгий час був директором Будапештської музичної академії).

Дюла з великою наполегливістю вивчав нотну грамоту, класичні твори, концерти великої форми. Та як угорського рома, його непереможно притягало до себе фольклорна ромська музика, адже ця музика, як прийнято говорити, була у нього в крові. Сприяло розвитку його фольклорної освіти і те, в поруч з ними знаходились інші талановиті ромські музиканти, від яких він міг багато чому навчитись.

У 1935 році в Будапешті було створено дитячий оркестр "Золотий райко" ("Aranyos rajko"). В цей дитячий колектив набірались лише дуже здібні і обдаровані діти. У 1938 році Дюлу приймають в цей оркестр солістом скрипалем.

В той час в оркестрі нара-

ховувалося біля 60-ти музикантів і його вже знала вся музична Європа. На жаль, друга світова війна перервала діяльність цього унікального дитячого ансамблю, і він відновив свою діяльність лише на початку 60-х років.

Приїзд Дюли Легоцького до Ужгороду став значною подією в музичному житті краю. Приїждив, який йому тоді був влаштований, смислово можна порівняти з приїздом будь-якої суперзірки.

І коли в Ужгороді створювався Закарпатський народний хор, формування оркестру було доручено саме Дюлі Легоцькому. Пізніше він був художнім керівником ансамблю "Венгерські мелодії", керівником оркестру Білоруського ансамблю пісні і танцю, художнім керівником якого був заслужений артист Білорусії Г.Опанасенко.

Не дивно, що на відкритті ресторану "Скала" в Ужгороді був запрошений Дюла Легоцький зі своїм оркестром. Він був багатогранним, найвідомішим музикантом. Виступаючи в симфонічних оркестрах, Дюла завжди грав за першим пультом (концертмейстер), в народних оркестрах він був першим солістом (примаш). І хоч він працював солістом скрипалем в

багатьох філармоніях бувшого Союзу, ніколи не відмовлявся від можливості виступати і в ресторанах.

Я особисто згадую цього легендарного музиканта, як свого другого батька. В дитинстві він був моїм вчителем, а потім я мав честь виступати поруч з ним на протязі 8-ми років, до кінця його життя.

Дюла Легоцький був одружений 4 рази. Його першою

дружиною була Гуді Борбала, в них народилась дочка Еріка. Другий раз він одружився з Магдаліною Ньєреш, їх син Дюла (Чібі) став відомим музикантом (помер в Братиславі в 1997 р.). Третью дружиною була Уйбола Едештайн. Їх діти Альберт, Шарика і Павло живуть в Будапешті.

Останньою дружиною Дюли Легоцького була співачка Марія Будьо (померла в 1995 р.).

Їх дві дочки - Жужа та Амалія живуть в Ужгороді.

Дюла Легоцький був неповторним і як людина, і як музикант - він був красенем і віртуозом своєї справи.

Відомо, що у кожного видатного музиканта є свій, як кажуть, "коронний номер", сольний твір. Коронним номером Дюли було "Цыганские напевы" композитора Сарасате. Цей твір настільки склад-

ний для виконання, що його можуть виконувати лише кращі з кращих, справжні скрипалі-віртуози.

Як згадає заслужений артист України М.Л.Супіслюк, до якоїсь чергової урочистої дати в м.Києві мав відбутися дуже відповідальний концерт, на якому мала бути присутня не тільки вся еліта музичного життя України, а і апарат ЦК КПУ. Запросили на цей концерт і Дюлу Легоцького. Так от, після виступу ансамблю "Юність Закарпаття", шквал аплодисментів та крики "Біс!", буквально поглинув всю сцену. Та було видно, що адресовані вони не стільки самому ансамблю, як прима-солісту, скрипалю Дюлі Легоцькому.

Дюла Легоцький був неординарною людиною. Ми, музиканти, любимо його за його великий талант і геніальність в музиці.

Помер він 17 липня 1975 року після тяжкої хвороби і інфаркту. Поховано Дюлу Легоцького в Ужгороді на Кальварії. На похованні був присутній весь Ужгород, багато музикантів приїхало з Угорщини та Словаччини. В останні дні Дюлу Легоцького проводжав оркестр більш ніж із 100 музикантів.

Ми завжди будемо пам'ятати Дюлу Легоцького як прекрасну людину і віртуоза-скрипалю.

Тіберій Горват.
Голова товариства
"Унг-Ромен"

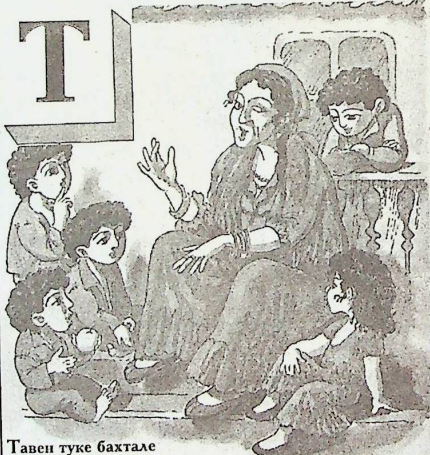
ПИШЕМО І ЧИТАЄМО РОМСЬКОЮ

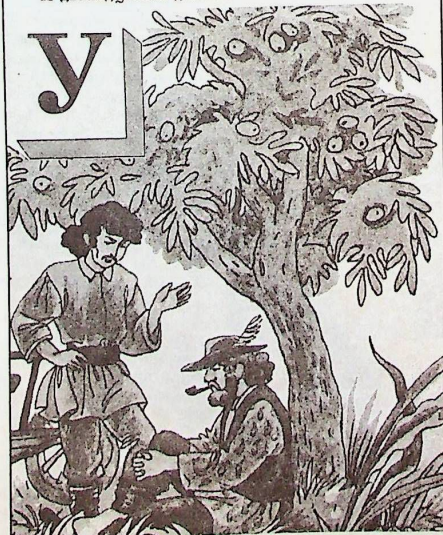
Сапуніга мор о васта
Товерега чгін о кашта.
Якщо рубаш ти дрова
То просить мило твоя рука.

Тхан учгардо паплагана
Совен чгавора андре копа.
Ковдрою вкрита постіль ця
У купі спить на ній дівтора.

Тавен туке бахтале
Сі тут дешуду чаве.
Ти щасливий у житті
Із дванадцятьма дітьми.

Унчо барол каш андро веш
О каштаріс чгінгерел о веш.
У лісі дерево росте
А лісник його стереже.

Параміса андал Грекіцко

Ла моляко Дел, о Діонісос, джалас по дром, гай араклас ек цумбо (могочка). Ваздас лес опре, гай гелас майдур. Араклас чірікляко кокало, гай вов шутас андре чірікляко кокало, ке о кокало андрал хевало сас. Гелас о Дел майдур. Араклас магарако (сомаріко) кокало. Джалас май дур, араклас левоско кокало, ке ле левоско кокало сас о майбаро. Пала кода кgere гелас, о кокало шутас анде пгув.

На по бут діклас о Діонісос, анда цумбу-ро дракг барілас. Лас о Дел, гай анда лате мол кердас. Гай ле мануша піле е мол. Ко андалода часостар (датунхаро) пел кадо піле, гілабел сар е чіріклі, ділий сар е магари (самаріс), гай гінділ пес, гой зорало сар о лево.

Переклад: Е.Бучка.

Грецька казка

Одного разу гуляючи, Бог Діонісій знайшов зернятко, йдучи далі по дорозі знайшов кістку пташки. Кістка була з діркою, і Діонісій поклав зернятко в цю кістку. Далі по дорозі Бог знайшов кістку осла, а ще через деякий відрізок шляху, Діонісій знайшов кістку льва. Все це він вклав одне в друге, тому, що кістка осла була більша ніж пташина, а кістка лева була найбільша.

Прийшовши додому, Діонісій все це посадив у землю. Через деякий час із зернятка виросла чудова лоза, яка дала прекрасний виноград. Діонісій зробив з нього прекрасне вино. Люди стали пити його.

З того часу повелося: хто випив цього вина трохи, співає як пташка, хто вип'є з нього багато, стає дурним як осел. А хто вип'є забагато, вважає себе сильним як лев.

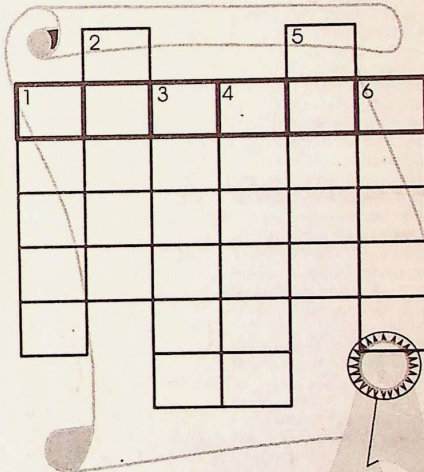
КРОСВОРД - ЗАГАДКА

Що, окрім знань, отримують люди у вищих учбових закладах?

Відповідь на це запитання Ви знайдете у нашому кросворді, розгадавши який, отримаєте приз від редакції. Чекаємо на Ваші листи!

1. Гуло кругло сар о глобус.
2. Саво бершескоро часос?
3. Саве камашлі гордінен андро кгер?
4. Лавутаріко воновскоро гангсеріс.
5. Сога керел бувті о каштаріс.
6. Кгерутно алатос.

Відповіді на кросворд, опублікований у № 4: 1.Чурі. 2.Бірувлі. 3.Кірмо. 4.Ханіг. 5.Бакро. 6.Елефанто. 7.Охто. Слово - розгадка: **Чірікло**.

РЕЦЕПТИ РОМСЬКОЇ КУХНІ

Маріклі

1 кг борошна, щіпку солі, чайну ложку соди перемішують, додаючи воду, до консистенції густого тіста. Розкачують товщиною 1 см. Формують круглі коржі і випікають на гарячому листі.

Гоя

Терту сиру картоплю і часник перемішують з дрібно нарізаною цибулею,

чорним і червоним перцем, додають трохи борошна. Набивають у вичищену і вимиту свинячу товсту кишку. Зав'язують з обох боків і відварюють у киплячій воді на протязі однієї години. Проколюють в декількох місцях, щоб виходило повітря. Потім обжарюють на смальці або олії до утворення рожевої шкірки.

АНЕКДОТИ

Гра слів

Новий українець їде по Будапешту і бачить, як стара жінка голосить над розбитою вазою:

- Що, бабусю, розбили?
- Bolond vagy! Nem rossz bili, hanem kristalyvazal!

Постраждав

Коли Червона армія у 1944 році увійшла у місто Мукачеве, офіцер зайшов до ресторану "Csillag", де його вразила віртуозна гра скрипаля.

- Молодець, молодець! - сказав офіцер і поплескав скрипалю по плечу
- En malac vagyok neked? Es vallon csapta a vonoval - відповів скрипаль.

РОМАНІ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не завжди підписує позицію авторів. За точністю наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправити мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефон: 1-58-05.
E-mail: romanijag@mail.uzhgorod.ua

Перечинська районна друкарня,
295070, смт.Перечин, вул. Жовтнева, 93
E-mail: tyro@mail.uzhgorod.ua
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 1536.